

I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

(04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / BOSNA HERSEK)

I. ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ
BİLDİRİLER

Editör:

Doç. Dr. Hasan KARA

2015 – DENİZLİ

**I. ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ**

BİLDİRİLER
(PROCEEDINGS)

(04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / BOSNA HERSEK)

Editör
Doç. Dr. Hasan KARA

2015 - DENİZLİ

**I. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ (04-05 Mayıs 2015 Saraybosna / Bosna Hersek)**

*1st. INTERNATIONAL RESEARCH CONGRESS on SOCIAL SCIENCES
(04-05 May 2015 Sarajevo / Bosnia and Herzegovina)*

**BİLDİRİLER
PROCEEDINGS**

Editör: Doç. Dr. Hasan KARA

Editör Yardımcısı: Doç. Dr. Hasan KORKUT

Pamukkale Üniversitesi E-Yayımları No: 2

I S B N: 978-975-6992-66-1

Yayın Tarihi : 28 Aralık 2015

Yayın Yeri : Denizli

Web Adresi : www.usobar.org / www.pau.edu.tr

Copyright: © Pamukkale Üniversitesi, 2015

Tüm hakları saklıdır. Yazılardan yazarları sorumlu olup, yazarların görüşlerinden Pamukkale Üniversitesi, Yayın Kurulu ve Editörler sorumlu tutulamaz. Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğünün yazılı izni olmaksızın bu elektronik kitabın tamamı ya da bir kısmı herhangi bir biçimde çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Onur Kurulu (Honorary Committee)

Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI	Pamukkale Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	International University of Sarajevo Rektör
Büyükelçi Cihad ERGİNAY	Türkiye Cumhuriyeti Saraybosna Büyükelçisi

Düzenleme Kurulu (Organizing Committee)

Doç. Dr. Hasan Kara (Kongre Başkanı)	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Korkut (Kongre Eş Başkanı)	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Bilal Söğüt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Muhidin Mulacic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Yrd. Doç. Dr. Muhamed Ali	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Yrd. Doç. Dr. Selahattin Akşit	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Uğur	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Nurettin Bilgen	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Soner Sağlam	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Yusuf İnel	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Tülay Aygören	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Ali Günalan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Arş. Gör. Betül Ismic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Arş. Gör. Yasin Demirtaş	International University of Sarajevo	Bosna Hersek

Bilim Kurulu (Scientific Committee)

Prof. Dr. Ali Rıza Erdem	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ali Yılmaz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ayfer Özçelik	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Bilal Söğüt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Celal Şimşek	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Cemil Yücel	Osmangazi Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ceyhan Vedat Uygur	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Eren Yürüdür	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ertuğrul İşler	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Gabriele Schrüfer	Wilhelms-Universität Münster	Almanya
Prof. Dr. Gürer Gülsevin	Ege Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hakan Aygören	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hakkı Yazıcı	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İhsan Bulut	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail Çetişli	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail Yakıt	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Kasım Ince	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Keith Doubt	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Kenan Arbaş	Aksaray Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Kerima Filan	Saraybosna Üniversitesi	Bosna Hersek
Prof. Dr. Lütfi Özav	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. M. Ensar Yeşilyurt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Akgün	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali Özdemir	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Meder	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mesut Idriz	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Metin Toprak	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Prof. Dr. Milay Köktürk	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Musa Çifci	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Arslan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Oğuz Karadeniz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Selahittin Özçelik	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Barutçu	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Süleyman İnan	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Turhan Kaçar	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ünal İbret	Kastamonu Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Yunus Balcı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yücel Gelişli	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Adem Sezer	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Adnan Pınar	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ali Caksu	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Ali Meydan	Nevşehir Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Bilge Özkan Nalbant	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Erol Duran	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ferhat Ağırman	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Fikri Gül	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Güney Çeğin	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Kara	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan Korkut	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Hüseyin Korkmaz	Mustafa Kemal Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Kenan Zekić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Lejla Panjeta	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. M. Zahit Yıldırım	Sütçü İmam Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Ali Sarı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Karayaman	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Vefa Nalbant	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Metin Boşnak	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Mithat Aydın	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Muhidin Mulalic	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Murat Öntüğ	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mustafa Buluş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Nergis Biray	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Orhan Kurtoğlu	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Özgür Kasım Aydemir	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Selçuk Burak Haşiloğlu	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Senija Tahirović	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Doç. Dr. Sevcan Güneş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Süleyman Solmaz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Tahir Kodal	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Tahsin Tapur	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Talip Yıldırım	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Turgut Tok	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Turhan Çetin	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yahya Kadioğlu	Uşak Üniversitesi	Türkiye

Doç. Dr. Yasemin Avcı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yeliz Mohan Bursalı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yusuf Kılıç	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yüksel Kaştan	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Dr. A. Fatma Mataraci	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Abdurrahim Siradag	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ali Karataş	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Almasa Mulalić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Alper Başer	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Amila Smajović	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Anela Hasanagić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ayşegül Koyuncu Okca	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Bisera Mavrić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Edita Đapo	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ergin Jable	The University of Pristina	Kosova
Dr. Filiz Yeşilyurt	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Fisun Akşit	University of Helsinki	Finlandiya
Dr. Joseph Jon Kaminski	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Julie Bates	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Issa H. Ziddy	The State University of Zanzibar	Tanzanya
Dr. Kemal Göz	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Levent Kurgun	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Marco Morini	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Mehmed Ganić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Mehmet Deniz	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Dr. Mirsad Karić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Muhamed Ali	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nermin Oruç	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nermina Zildžo	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nevzat Gündag	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Nina Bosankić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Nudžejma Obralić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Ognjen Ridić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Osman Barlas Bursalı	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Senad Bušatlić	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Tuba Boz	International University of Sarajevo	Bosna Hersek
Dr. Üzeyir Yasaç	Uşak Üniversitesi	Türkiye
Dr. Yessengul Kapkyzy	University of Süleyman Demirel	Kazakistan
Erika Hancz	University of Pécs	Macaristan

AK Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Artırma Politikası

Turkey's Policy for Enhancing the Societal-Cultural Effectiveness in Balkans Through Public-Cultural Diplomacy During AK Party Era

Muharrem EKŞİ*

Özet

1990'larda Türkiye, Balkanlarda istikrarsızlık ve çatışmalardan dolayı doğal olarak güvenlik odaklı politika izlerken 2000'lerde bölgenin göreceli istikrara kavuşmasından sonra AK Parti döneminde yumuşak güç odaklı toplumsal-kültürel etkinliğini artırma politikası izlemeye başlamıştır. Buradan hareketle, AK Parti hükümetlerinin Balkan politikasının ağırlıklı olarak tarihi ve kültürel miras üzerinden formüle edildiği ileri sürülebilir. Bu çerçevede *'AK Parti dönemi Türkiye'nin Balkan politikası, kamu diplomasisi temelli, kültürel odaklı ve yumuşak güç araçlarına dayanan bir diplomasi'* olarak tanımlanabilir. Türkiye'nin Balkanlarda etkinliğini ortak tarih ve kültüre özellikle Osmanlı mirasına vurgu yaparak artırma politikası hem bölgede hem de akademik camiada bir tehdit ve yayılmacı-hegemonik bir politika olarak Yeni-Osmanlılık algısına yol açmıştır. Nitekim Ekim 2009 yılında Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Bosna'da Yunus Emre Türk kültür merkezinin açılışında Osmanlı tarihine vurgu yaparak bölge ülkelerini Türkiye'nin liderliğinde bütünleşmeye çağırarak konuşması, Yeni-Osmanlılık algısının temel dayanağı olmuştur. Oysa Türkiye'nin bölge ülkelerini AB ve NATO ile entegrasyona teşvik etmesi ve desteklemesi, Yeni-Osmanlılık iddialarıyla çelişmektedir. Diğer taraftan AK Parti döneminde açılan yumuşak güç kurumları olan Yunus Emre Enstitüsü, Türk kültür merkezleri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, daha önce açılan fakat daha etkin hale getirilen TİKA, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Diyanet, TRT, Anadolu Ajansı Balkanlarda Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının yeniden güçlendirilmesine yönelik önceki dönemlerden farklı kamu diplomasisi olarak tanımlayabileceğimiz bir politika izlenmeye başlamıştır. Kamu diplomasisi yaklaşımı çerçevesinde Türkiye, Balkan toplumlarıyla doğrudan ilişki kurma politikasına geçmiştir. Bu da Türkiye'ye bölgede hem çok daha geniş bir etkinlik ve hareket alanı sunarken hem de bölge halklarıyla derin ilişkiler inşa etmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Balkan politikasının kamu diplomasisi kurumlarının etkinlikleri üzerinden toplumsal ve kültürel boyutu analiz edilmiştir. Bu makalede AK Parti döneminde Türkiye'nin Balkan politikası, eğitim diplomasisi, diaspora diplomasisi, kültürel diplomasisi, TV diplomasisi ve hepsini içeren kamu diplomasisi çerçevesinde ele alınmıştır.

Ahtar Kelimeler: Türkiye, Balkanlar, Kültürel Diplomasi, AK Parti

Abstract

In 1990s Turkey had intrinsically pursued security-focus policy due to instability and conflicts in the Balkans, but it has unlikely adopted a soft power-oriented policy for enhancing societal-cultural effectiveness during AK Party era after the relative stabilization in the region in 2000s. From this point of view, it could be assert that the ruling government has principally formulated Balkan policy through the historical and cultural legacy. In this context, *'Turkey's Balkan strategy during AK Party decade defines as "public diplomacy-based, cultural diplomacy-focus and the instruments of soft power-oriented"*. Turkey's policy for enhancing its influence by accentuating common culture and history in particular the legacy of Ottoman has led to a perception of threat as Neo-Ottomanist, revisionist and hegemonic policy both in the region and in academic circle. Therefore, the Foreign Minister Davutoğlu's speech of calling for Turkey's leadership to the integration of countries of the region by underling the Ottoman history in the inauguration of the Yunus Emre Institute Turkish Cultural Center in Bosnia has been a mainstay of the Neo-Ottoman perception. Whereas, Turkey's

* Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve Kamu Diplomasisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Kırklareli Üniversitesi, e-mail: eksimuharrem@gmail.com

encouraging and supporting the integration of the countries of region with the EU and NATO is in contradiction with the Neo-Ottoman claims. On the other hand, this policy can be defined as public diplomacy that is quite different from the previous periods of Turkey's Balkan policy. Ak Party has initiated to implementation of soft power institutions such as Yunus Emre Institute Cultural Centers and the Office of Public Diplomacy, The Presidency for Turks Abroad and Related Communities opened by the ruling government and previously opened but made more effective institutions of TİKA, TRT, Anadolu Agency and Diyanet Foundation in order to strengthen Turkey's historical and cultural ties in the Balkans by AK Part. In the framework of public diplomacy approach Turkey has maintained a policy of building direct relations with the Balkan people. To that effect, this policy provides Turkey both a much wider sphere of influence and building deeper relations with the living people of the region. In this context, Turkey's social and cultural dimension of the Balkan policy is analyzed in terms of the activities of public diplomacy institutions. In this article, Turkey's Balkan policy is scrutinized within the framework of education diplomacy, diaspora diplomacy, cultural diplomacy, TV diplomacy and public diplomacy comprising all of them.

Key Words: *Turkey, Balkans, Cultural Diplomacy, AK Party*

Türkiye'nin Balkan Politikası

1990'larda Yugoslavya'nın dağılması sonucu Balkanlarda bir arada yaşamış toplumlar arasında ortaya çıkan kültür, din, kimlik ve milliyetçilik temelli çatışmalar, devletleri izledikleri dış politikada kültür unsurlarına önem vermeye itmiştir. Türkiye'nin de 2000'lerden itibaren Balkan politikasını kültür temelinde formüle etmesinde özelde Balkanlarda genelde küresel siyasette 1990'lardan itibaren özellikle de 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra kültür temelli çatışmaların artması etkili olmuştur. Küresel siyasetin kültür temelli çatışmalar dönemine girmesiyle Huntington'un 1993 yılında Foreign Affairs dergisinde yayımlanan 'medeniyetler çatışması' makalesi¹ ve 1996 yılında yayımlanan 'Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması' kitabı² dünyada ilgi odağı olmuştur. Çünkü Huntington, medeniyetler çatışması tezinde dünyada Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmaların kültür dinamikleri üzerinden yaşanacağını ileri sürmekteydi. Nitekim 1990'larda Balkanlardaki çatışmalar ve 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ABD'nin "İslamcı" terörizme savaş açması ve Haçlı Seferleri gafi³ dünyada Huntington'un bu tezinin gerçekleşmeye başladığı fikrini uyandırmıştı. Bu çerçevede küresel siyasetin hem olgusal olarak hem de düşünsel açıdan kültürel çatışmalar bağlamında dönüşmeye başlaması, konstrüktivist Alexander Wendi'ten hareketle devletleri de uluslararası sistemin temel dinamiklerini Huntington gibi kültür üzerinden anlamlandırmaya itmiştir.

Bu bağlamda küresel siyasette 2000'lerde kamu diplomasisi ve kültür diplomasisinin önemi artmaya başlamış ve devletler de dış politikalarını yumuşak güç, kamu diplomasisi ve kültür diplomasisi çerçevesinde yeniden formüle etmeye başlamışlardır. Türkiye de AK Parti (AKP) iktidarı döneminde Balkanlardaki nüfuzunu kültür temelinde artırma stratejisini uygulamaktadır. Bu bağlamda bu makalenin temel araştırma sorusu, AKP döneminde -2000'lerde- Türkiye'nin Balkan politikasının değişen yönü nedir? Olarak belirlenmiştir. Bu soru çerçevesinde araştırmanın temel argümanı, AKP dönemi Türkiye'nin Balkan politikası, ağırlıklı olarak kamu-kültür diplomasisi temelinde yumuşak güç politikası izlenerek bölgede kültürel-toplumsal etkinliği artırma stratejisinin izlendiğidir. Bu çerçevede 'AK Parti dönemi Türkiye'nin Balkan politikası, kamu diplomasisi temelli, kültürel odaklı ve yumuşak güç

¹ Huntington, Samuel (1993), "The Clash of Civilizations?", Foreign Affairs, Summer Issue,

² Ibid. (1996), The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, Simon & Schuster, New York.

³ "Bush 'Haçlı Seferi' demek istememiş", NTV, 19 Eylül 2001, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/107413.asp#BODY>. ABD Başkanı Bush'un haçlı seferi deyimini kullandığı video için bk. Ernişim tarihi: 30 Mayıs 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=rsP2SrJww-I>

araçlarına dayanan bir diplomasi stratejisi' olarak tanımlanabilir. Bu strateji⁴ çerçevesinde Türkiye, Balkanlarda kamu diplomasisi kurumları olarak Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, TRT, Anadolu Ajansı, Kültürel diplomasi olarak Yunus Emre Enstitüsü, Dış yardım diplomasisi olarak TİKA, dini diplomasi olarak Diyanet, diaspora diplomasisi olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) gibi yumuşak güç araçlarını devreye sokmuştur. Bunların dışında kamu diplomasisi çerçevesinde STK'ların da toplumlar arası kültürel ilişkileri artırmaya yönelik faaliyetleri eklenebilir. Bu bağlamda AKP döneminde Türkiye'nin Balkan politikasına yeni kurum, araç ve mekanizmalar eklenmesiyle önceki dönemlerden farklı ve özgün bir diplomasi tarzı izlendiği iddia edilebilir. Süreklilik bağlamında ise Türkiye, Balkanlarda 1990'lardan itibaren mütemadiyen aktif diplomasi izlemektedir. 2000'lerde AKP iktidarı, Balkan politikasını önceki dönemlerden farklı olarak hem ilgilendiği konular hem de uyguladığı araç, yöntem ve mekanizmalar bağlamında çeşitlendirmiştir. Balkan politikasındaki bu çeşitlilik ve farklılığı sağlayan kamu-kültür diplomasisidir.

Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, modern anlamda 1960'larda ABD'de ortaya çıkmış bir kavramdır⁵. İlk defa bugünkü anlamıyla eski bir diplomat olan Edward Murrow, kamu diplomasisini, "uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını, hükümetlerin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmalarını, özel ve çıkar gruplarının diğer ülkelerle etkileşimini, kültürler arası iletişim sürecini kapsamaktadır" şeklinde 1965 yılında tanımlamıştır⁶. Türk Dil Kurumunun yayınladığı *Türkçe Sözlük* de "bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika" olarak ifade edilmiştir. Bu tanımlardan hareketle, kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden farklı olarak devletten devlete ilişkiler yerine devlet-toplum ve toplumdaki topluma ilişkileri ve özelden kültürel ilişkileri esas almaktadır. Bu haliyle de kamu diplomasisi doğal olarak klasik diplomasinin kurumları yerine kamu diplomasisinin yeni kurum, araç, yöntem ve mekanizmalarıyla uygulanmaktadır. Kamu diplomasisinde kurumsal olarak Dışişleri Bakanlıkları yerine sivil alana hitap eden kültür kurumları bu yeni diplomasi tarzını yürütmektedir. Kamu diplomasisinde araçsal ve yöntemsel olarak geleneksel diplomasinin resmi mekanizmaları yerine Halkla İlişkiler, PR, imaj-itibar-prestij ve algı yönetimi, propaganda, lobcilik, ulus markalama, gündem belirleme ve iletişim araçlarıyla enformasyon programları uygulanmaktadır. Böylece diplomasi alanına kültür-sanat etkinlikleri, dil öğretimi, uluslararası burs programları, farklı kültür ve toplumlararası değişim programlarının uygulanması eklenerek dış politikanın çeşitlendiği ve ülkelerarası ilişkilerin toplumsal ve kültürel düzeyde derinleşmesine yönelik yeni ilişki tarzlarının geliştirildiği söylenebilir. Bu yönüyle sivil alanda toplumsal düzeyde ilişki inşa etmenin diplomasisi olan kamu diplomasisiyle devletler, klasik diplomasiden farklı olarak kültürel temelli toplumlararası ilişkilerini geliştirmekte hatta derinleştirmektedir. Türkiye de Balkanlarda kamu diplomasisiyle doğrudan bölge insanıyla sivil ve samimi ilişkiler tesis etme yaklaşımı yönünde hareket ederek nüfuzunu artırmaktadır. TİKA, YTB, KDK ve Yunus Emre

⁴ AKP iktidarının kamu-kültür diplomasisi tarzında genel bir dış politika formüle etmesi ve aynı zamanda Balkanlarda kültürel araçlarla etkinliğini artırma politikası uygulaması stratejik bir karar olarak nitelendirildiği için bu makalede AKP'nin Balkan politikası kültürel diplomasi temelli bir 'strateji' olarak tanımlanmıştır.

⁵ Nancy Snow and Philip M. Taylor (eds.), *The Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York and London, 2009, s.6.

⁶ Gullion, Edmund A., "What is Public Diplomacy?", *The Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy*, The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>

Enstitüsü Türk Kültür Merkezleri gibi yumuşak güç ve kamu-kültür diplomasisi kurumlarının toplumsal ve kültürel alanda faaliyetler yürütmesinin Türkiye'ye Balkanlarda rakiplerine göre çok daha geniş bir etkinlik ve hareket alanı sunduğu ileri sürülebilir. Zira Türkiye, klasik diplomasi alan ve araçları yerine kamu diplomasisinin neredeyse tüm çeşit, araç ve mekanizmalarını Balkanlarda etkili bir şekilde kullanarak bir yandan nüfuzunu toplumsal alanda genişletmekte bir yandan da kültürel alanda derinleşmektedir.

Kültür Diplomasisi

Kamu diplomasisinin kültür-sanat faaliyetleri bağlamında onun bir çeşidi ya da dahi olan kültür diplomasisi aslında kamu diplomasisiyle iç içe geçmiştir. Zaten kamu diplomasisinin kültür-sanat faaliyetleri açıkça kültürü içerdiğini göstermektedir. Farklı olan husus, kültürel diplomasi olarak yeni bir diplomasi sanatının geliştiğidir. Bu münasebetle ayrı bir kavram olarak diplomasi terminolojisinde kendine özgü bir yer edinmiştir. Literatürün çoğunluğunda da kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak geçmektedir⁷. Kültür diplomasisi üzerine literatürde çok fazla tanım olsa da en fazla atf yapılan Milton Cummings'in insanlar arasında değerler, fikirler ve kültür-sanat öğelerinin değişimi tanımıdır⁸. Bu yönüyle kültür diplomasisi, bireysel ve sivil toplum temelli kültür-sanat faaliyetleri olarak doğrudan birey ve halklar arası sivil ilişkiler inşa etme olarak değerlendirilebilir. Bu da devletlere hem çok geniş bir alanda manevra imkânı sağlarken nüfuzlarını da derinleştirmelerini sağlamaktadır. Böylece devletler, kültür diplomasisiyle kültürel iletişim ve etkileşim faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Aslında diplomasi alanında kültürün kullanılması yeni bir olgu değildir. Tarih boyunca devletler tarafından kültür, diplomatik bir araç olarak her zaman kullanıla gelmiştir. Genel olarak ise kültür sadece dış politika aracı değil, devletlerin kimliklerini ve küresel siyasetin dinamiklerini etkileyen unsurlardan biridir. Kültürün 2000'lerden itibaren tekrar önem kazanmasında küresel siyasetin yeni çatışma dinamiklerinin kültürel kodlar üzerinden yeniden şekillenmesi etkili olmuştur. Özellikle El-Kaide'nin 11 Eylül terör saldırıları ve sonrasında küresel siyasetin çatışma dinamiklerinde kültürel unsurların etkili olduğu bir döneme girilmiştir. Zira 2000'lerin başında küresel çapta El-Kaide, Afrika'da Boko Haram ve Eş-Şebab, Ortadoğu'da 2013'te ortaya çıkan İŞİD gibi terör örgütleri bağlamında kültür ve din unsurların artık yeni küresel siyasetin temel çatışma dinamiği olduğu Huntington'un medeniyetler çatışması tezinin düşünsel çerçevesini aşip artık olgusal olarak bilfiil gerçekleştiği hemen hemen hergün medyadan açıkça gözlemlenmektedir. Bu anlamda küresel siyasetin kültürel çatışmalar dönemine girdiği 2000'lerde Balkanlarda da artan yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve radikalleşme eğilimleri, kültürel diplomasi alanını tekrar artırmıştır. Bu nedenle devletler de dış politikalarında kültür diplomasisine ağırlık vermeye başlamışlardır. Nitekim Türkiye de 2002 yılından itibaren Balkan politikasını kültür üzerinden yeniden formüle ederek stratejik olarak kültür diplomasisi ağırlıklı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan Balkan ülkeleriyle kültür antlaşmaları yaparak bölge ülkeleriyle devlet düzeyinde kültürel ilişkilerini geliştirme politikası izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede ilk olarak 2004 yılında Bosna-Hersek ile "Kültürel, Eğitimsel, Bilimsel, Gençlik ve Spor Alanlarında Değişim programı" antlaşması imzalanmıştır. Yine aynı yıl Kosova ile "Kültürel İşbirliği Anlaşması" ve Makedonya ile "Kültürel Değişim Protokolü" imzalanmıştır. Daha sonra 2006 yılında Hırvatistan ile "Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı", 2007'de Yunanistan ile "Kültürel Değişim Programı", 2008'de ise Macaristan ile "Bilim, Kültür,

⁷ Mark, Simon (2009) "A Greater Role for Cultural Diplomacy", Clingendael, s.l. http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf.

⁸ Cummings, Milton C. (2003) Jr., Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey, Center for Arts and Culture, Washington, s.l.

Eğitim Değişim Programı”, Bulgaristan ile “Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Programı” icra edilmiştir. Son olarak 2009 yılında Sırbistan ile “Kültürel İşbirliği Programı” imzalanmasıyla Türkiye, Balkanlarda devletlerarası kültürel ilişkilerin diplomatik temelini antlaşmalarla⁹ atmış oluyordu.

Öte yandan sivil ve toplumsal düzeyde ise Türkiye, 2007 yılında yeni kurduğu Yunus Emre Enstitüsü ile bölgede 2009 yılından itibaren kültür merkezleri açarak doğrudan bölge insanıyla ilişki inşa etmeye yönelik kültür diplomasisi izlemeye başlamıştır. Çünkü kamu diplomasisi ve kültürel ilişkiler sadece devlet eliyle yürütülecek bir konu değildir. Sivil ve toplumsal alanda diplomatik araç olarak kültürün kullanılması tarihsel olarak kültür enstitüleri ve merkezleri aracılığıyla yürütülmektedir. Bu şekilde devletler, sivil alana hizmet eden kültür, dil enstitüleriyle yumuşak güç olarak küresel siyasette prestij ve statülerini artırmaktadır.

Yumuşak Güç

Kamu diplomasisi ile kültür diplomasisinin ortak noktası ve zemininde yer alan yumuşak güç kavramı, literatüre 1990 yılında Joseph Nye¹⁰ ile girmiş ve 2000’lerde kamu diplomasisinin temel bileşeni haline gelmiştir. Hatta yumuşak güç kavramı, kültürel güç¹¹ olarak da nitelendirilmiştir. Bunda yumuşak güç kavramını tanımlarken Nye’nin kültür unsurunu yumuşak gücün temel kaynağı olarak kavramsallaştırması etkili olmuştur. Nye, yumuşak güç kavramını diğer toplumlara çekici gelen kültür, siyasi değerler ve dış politika olmak üzere üç kaynağa dayandırarak başkalarının tercihlerini kaba güç ve zorlama olmaksızın şekillendirme ve böylece diğerlerinin sizin istediğinizi istemelerini sağlamak olarak tanımlamıştır¹². Buradan hareketle de yumuşak gücün işleyiş mantığını da cezbetmeye dayandırmış olmaktadır.

Ayrıca buna kültür diplomasisi ile yumuşak güç inşa edilmesi argümanı da eklenebilir. Diğer bir ifadeyle, yumuşak güç kaynakları olan kültür, değerler ve dış politika, değişim programları, kültürel ve enformasyonel faaliyetler gibi kamu diplomasisi uygulamalarıyla hayata geçirilmektedir¹³. Yumuşak gücün kamu diplomasisi program ve yöntemleriyle politikaya tahvil edilmesi boyutu da yumuşak gücü, kamu-kültür diplomasisiyle doğrudan ilişkili ve iç içe yapmaktadır. Ezcümle kamu-kültür diplomasisi, yumuşak güç politikasıdır. Devletler, dış politikada yumuşak güç politikasını kültür enstitüleri açarak uygulamaktadır. Türkiye de 2000’lerden itibaren kamu diplomasisini kültür, dış yardım, diaspora ve dini diplomasi olmak üzere çok yönlü uygulamaya başlamıştır.

Türkiye’nin Balkan Politikasının Tarihsel Gelişimi Bağlamında Değişen Araç ve Uygulamaları

Öncelikle Balkan kelimesinin Türkçe olması itibarıyla Türkiye açısından bölgenin önemi daha baştan açıkça anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, Türkiye’nin Balkanlarda kültürel ve tarihsel derinliğe sahip olduğu çıkarılmaktadır. Kültür, dil, din ve tarihsel köklü bağlantılarıyla Türkiye’nin Balkanlarda diğer ülkelere nazaran kamu-kültür diplomasisi ve

⁹Antlaşmalar için bk. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14104/kultur-ve-turizm-anlasmalari-dizini.html>

¹⁰ Nye, Joseph S. , Jr. (1990), Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power, Basic Books, New York, 1990; Nye, Joseph S. Jr. (1990), Soft Power, Foreign Policy, No.80, Twentieth Anniversary, (Autumn), ss.153-171.

¹¹ Ferguson, Niall (2006) “Think Again: Power”, Foreign Policy (Washington), no.134, ss.18-24.

¹² Nye, Joseph S. Jr. (2004), Soft Power: The Means to Success in World Politics, Public Affairs, New York, s.11-14.

¹³ Ibid, s.107

yumuşak güç bakımından büyük bir avantaja sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Balkanlar, Pax Ottomana olarak nitelendirilen 500 yıllık Osmanlı egemenliği ve mirasın bugün hala derin etkilerini muhafaza etmektedir.¹⁴ Osmanlı-Türk-İslam kültürü bir anlamda Balkanlara damgasını vurmuştur. Bölgedeki Müslüman Osmanlı bakiyesi toplumlar, Türk azınlıklar ve Türkiye’de yaşayan Balkan kökenli nüfus¹⁵, Türkiye’nin Balkanlarda doğrudan tarihsel ve kültürel bağlantıları olup aynı zamanda bu durum Türkiye’nin sürekli bölgeyle ilgilenmesini gerekli kılan bir özelliktir. Zaten Balkanlardaki Türk ve Müslüman toplumların Türkiye’ye koruyucu-hami olarak bakmaları¹⁶, Türkiye’nin bölgeyle sürekli ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır. Türk dış politikasının Balkanlardaki tarihsel gelişimine bakıldığında da Türkiye için bölgenin hep önemini koruduğu söylenebilir. Zira Türkiye kuruluşundan itibaren Balkan kimliğini yani Osmanlı gibi bir Balkan ülkesi olduğunu hep vurgulamıştır¹⁷. Çünkü Türkiye’nin Balkanlarla tarihsel-kültürel bağları dış politikasını şekillendirmektedir.

Bu durum 2000’lerde Türkiye’nin bölgede *kültür diplomasisi temelli ve yumuşak güç odaklı politika stratejisinin* de ne kadar isabetli olduğunu açıkça göstermektedir. Diğer taraftan Balkanların Türkiye açısından ehemmiyeti kültürel ve tarihsel bağlantılar ve yakınlığın ötesinde stratejik açıdan da kaynaklanmaktadır. Trakya bölgesiyle Türkiye’nin coğrafi olarak bir Balkan ülkesi olma durumu ülkeye Balkan kimliğini de katmaktadır. Daha da ötesi Türkiye’nin öncülü Osmanlı İmparatorluğunun bir Balkan devleti olarak kurulması ve ilk bu coğrafyadan yayılması bölgenin stratejik açıdan önemini ortaya koymaktadır. Zira askeri açıdan Türkiye’nin küçük bir Trakya bölgesiyle Balkanlarla sınır, ülke savunma stratejisinde ülke derinliğinden yoksun olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle Balkanlar, Türkiye’nin savunma stratejisi bağlamında askeri-güvenlik bakımından da stratejik öneme sahiptir. Ayrıca Balkanlar, Türkiye’nin Avrupa’ya açılış kapısıdır. Türkiye’nin Avrupa ülkeleriyle ticareti için de Balkanlar tek kara bağlantısı olması bakımından vazgeçilmez bir ticaret yoludur. Bölgedeki istikrarsızlık doğrudan Türkiye’nin kara ticaretini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle de Türkiye’nin Balkan politikası hep istikrarı destekleme üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca Balkanlar, Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerinde de önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye’nin Balkanlarda ilişkilerini geliştirmesinin kendisine AB yolunu açacağı gibi aynı zamanda AB’nin enerji ihtiyacında Türkiye’nin en önemli kolu olan boru hatları güzergâhı bakımından da Balkanlar stratejik noktayı teşkil etmektedir. Türkiye’den Avrupa’ya transit geçecek nakil hatları bir yandan Türkiye’yi enerji koridoru yapmakta öte yandan AB’yi Türkiye’ye muhtaç kılmaktadır. Bununla birlikte, Balkanlarda Türkiye’nin en büyük rakibinin de yine AB ve Almanya olduğunu vurgulamak gerekmektedir. AB, bölgede büyük ekonomisiyle Türkiye’ye nazaran avantajlı olduğu gibi Türkiye’de tarihsel ve kültürel açıdan avantajlı konumda bulunmaktadır. AB’nin Balkanları kendi çatısı altında bütünleştirme politikası ile Türkiye’nin de 2000’lerden itibaren AKP iktidarında Balkanlarda bölgesel liderlik politikasına geçmesi çatışmaktadır. Bu bağlamda her iki aktör de birbirlerini rakip olarak görmektedir. Dolayısıyla Balkanların Türkiye açısından hem stratejik hem de tarihsel-kültürel önemi dış politikasını da belirlemiştir.

Yukarıda ifade edilen Türkiye’nin kuruluşundan beri Balkanlarla hep ilgilendiği argümanı, olgusal olarak 1934 yılında imzalanan Balkan Paktı ve sonrasında 1953-75

¹⁴ Demirtaş, Birgül (2013), “Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future”, Perception, Summer, Vol. XVIII, Number 2, ss. 163-184, s.166.

¹⁵ Türkiye’de yaşayan Balkan kökenli nüfusun 7 milyon civarında olması içerde Türk dış politikasının Balkan perspektifinin belirlenmesinde kamuoyu baskısı olarak belirleyici olmaktadır. İlhan Uzgel (2001), “Balkanlarla İlişkiler”, Baskın Oran (Editör), Türk Dış Politikası, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s.170

¹⁶ Ibid. s.170.

¹⁷ Ibid. s.167.

arasındaki Balkan İttifakı, Dostluk ve İşbirliği Antlaşmalarından izlenmektedir. Sadece Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısından dolayı Türkiye'nin münhasır bir Balkan politikası olmadığı söylenebilir. Ancak yine de 1960-70'lerde Soğuk Savaşın yumuşama döneminde Türkiye'nin dış politikada çok yönlülüğe geçerek 1960'lardan itibaren günümüze Balkanlara ilgisinin kesintisiz sürdüğü ileri sürülmektedir¹⁸. Soğuk Savaş sonrası dönemde 1990'larda Sovyetlerin dağılmasıyla Balkanlarda güç boşluğu oluşmuştur. Bu da bölgeyi uluslararası nüfuz mücadelesi haline getirmiştir. Türkiye, ABD, Almanya ve İtalya Balkanlarda etkinliklerini arttırma politikası izlemeye başlamışlardır. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Balkanlarda hemen hemen bütün devletler ve bölge halkları bağımsızlıklarının tanınması ve destek için Türkiye'ye başvurmuşlardır¹⁹. Bu durum Balkanların Türkiye'ye verdiği önemi açıkça göstermektedir. Böyle bir ortamda Türkiye de Kafkasya ve Orta Asya'da olduğu gibi Balkanlara da ilk başlarda duygusal olarak yaklaşmıştır. 2000'lerde AKP iktidarı döneminde de tartışılan Yeni-Osmanlılık iddiasıyla politika izleme, ilk olarak 1990'larda Balkanlarda Pax Ottomana-Osmanlı Barışını- sağlama iddiasıyla TİKA liderliğinde kamu-kültür diplomasisi ve yumuşak güç politikası izlenmesinin başlangıcı Ozal döneminde kendini göstermiştir. Ancak Türkiye'nin bölgede oluşan güç boşluğunu doldurma ve Osmanlı gibi düzeni sağlama iddiasındaki politikası kısa sürmüştür. Zira Yugoslavya'nın dağılması ve bölgede milliyetçiliğin yükselişe geçmeye başlamasıyla Balkanlar bugün bile çatışma, parçalanma, istikrarsızlık ve etnik temizlik gibi pejoratif sıfatlarla anılmasını sağlayacak çatışma dönemine girmiştir. 1990'lar Balkan tarihi için tam bir çatışma ve istikrarsızlık dönemi olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin 1990'lardaki Balkan politikası güvenlik odaklı ve istikrarı sağlamaya yönelik belirlenmiştir. Osmanlı düzenini sağlama politikası başarısız olsa da Türkiye, özellikle Bosna Savaşı sırasında belli de tarihinin en aktif ve en uzun süreli diplomasisini izleyerek etkin varlığıyla Balkanlarda önemli bir aktör olduğunu ispatlamıştır²⁰.

2000'lerde ise Balkanların görece istikrar dönemine girmesi ve Türkiye'nin de AKP ile yeni bir döneme girmesiyle 1990'lardaki güvenlik ve istikrar odaklı dış politika yerine kamu-kültür diplomasisi temelli ve yumuşak güç odaklı yeni bir dış politika formüle edilmiştir. 2000'lerde Türkiye'nin Balkan politikasının AKP iktidarının kimliğine paralel olarak tarihsel-kültürel kodlar üzerinden formüle edildiği söylenebilir. Zira AKP elitleri başta Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Balkanları Osmanlı-Türk-İslam medeniyeti dairesi içinde yeniden tanımlamışlardır. Hatta AKP iktidarı döneminde Osmanlı tarihiyle barışma yaklaşımının bir uzantısı olarak Balkanlara 'Evlad-ı Fatihan' yani Osmanlı bakiyesi olarak bakıyorlardı. Haliyle bu dönemde Türkiye'nin Balkan politikası, AB'nin Balkanlarla entegrasyon politikasına benzer tarzda Türkiye ile Balkan toplumları özellikle Müslüman-Osmanlı bakiyesi ile kültürel işbirliği-entegrasyon- üzerine inşa edilmiştir. Bu politika ise kamu-kültür diplomasisi stratejisi izlenerek hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Ancak genel itibarıyla AKP döneminde Türkiye'nin Balkan politikasının 2009 yılından itibaren aktif hale geldiği söylenebilir. Bunda bölgesel gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin ilk olarak Ortadoğu politikasına ağırlık vermesi etkili olmuştur. Zira 2003'te ABD'nin Irak işgali doğal olarak Türkiye'nin dikkatini Ortadoğu'ya çevirmesini zorunlu kılmıştır. Yine bölgesel gelişmeler bağlamında 2009'da Bosna-Hersek Federasyon'unda çatışma olasılığının yükselmesine karşı Türkiye, Balkanlarda aktif bir diplomasi izlemeye başlamıştır. Bu minvalde AKP hükümetleri 2002'den 2014 yılına kadar genel olarak dış politikada aktif diplomasi izlediği genel kabul görmektedir. Nitekim Balkanlarda kırılma çatışma olasılığının belirmesi üzerine Türkiye, Bosna ve Sırbistan arasında diyalog ve işbirliği mekanizması tesis ederek yoğun ve proaktif bir diplomasi izlemeye başlamıştır.

¹⁸ Ibid. s.175.

¹⁹ Ibid. s.491.

²⁰ Ibid. s.501.

Bununla birlikte, Türkiye'nin Balkanlarda aktif diplomasisi ve etkinliği ağırlıklı olarak kamu-kültürel diplomasi izlemesiyle gelişmektedir. Türkiye, Balkan dış politikasını sadece geleneksel Dışişleri Bakanlığı ve Büyükelçilikler üzerinden yürütmek yerine yeni kurduğu ve kamu diplomasisi çerçevesinde yeniden yapılandığı kurumlar üzerinden formüle ederek yürütmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda Türkiye, AKP hükümeti döneminde Balkanlarda Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla kültürel diplomasi, TİKA ile dış yardım diplomasisi, YTB ile diaspora diplomasisi, Diyanet ile dini diplomasi, TRT ve Anadolu Ajansı ile TV diplomasisi ve enformasyon diplomasisi olmak üzere çok yönlü bir kamu diplomasisi izlemeye başlamıştır.

Yunus Emre Enstitüsü

Türkiye'nin kültür diplomasisinden sorumlu yumuşak güç kurumu olarak 2007 yılında kurulan²¹ Yunus Emre Enstitüsü, 2009 yılında faaliyete geçerek ilk kültür merkezini Balkanlarda açarak nüfuz alanını ve yayılacağı bölgeyi belirlemiş oluyordu. Zaten dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu da Bosna Yunus Emre Enstitüsü Türk kültür merkezinin açılış konuşmasında 'ilk kültür merkezinin Bosna'da açılmasının rastgele olmayıp üzerinde detaylı düşünülmüş stratejik bir karar' olduğunu ilan etmiştir²². Böylece Türkiye, ağırlıklı olarak Balkanlarda izleyeceği dış politikasını yürüten kurum olarak Yunus Emre Enstitüsünü ve diplomasi yöntemi ve aracı olarak da kültür diplomasisini bir strateji olarak belirlemiştir. Türkiye'nin Balkanlarda kültürel diplomasi temelli bir strateji formüle etmesinde daha önce de vurgulandığı üzere bölgedeki tarihsel ve kültürel bağlarının etkili olduğu gibi aynı zamanda kültür temelli politikaların devletlere yeni güç alanları sunması da etkili olmuştur. Zira kültürel alanda politika izlemekle Türkiye, Balkanlarla ilişkilerini toplumsal düzeyde derinleştirerek diğer rakiplerine nazaran çok daha geniş bir alanda nüfuzunu artıracak manevra imkânı elde etmiş oluyordu. Ayrıca Türkiye'nin kültür temelli dış politika izlemesinde Balkanlarda tarihsel geçmişini yeniden yazma ve Türkiye merkezli yeni anlatılar inşa etme amacının da etkili olduğunu eklemek gerekmektedir. Yeni-Osmanlıcılık olarak da tartışma konusu olan Türkiye'nin Balkan politikasını Osmanlı mirası retoriği üzerinden kurması ve bölgeyle kültürel entegrasyonu hedeflemesiyle Balkanlarda Türkiye'nin kültürel patronajlığını inşa etme stratejisi olarak algılanmıştır. Özellikle Ekim 2009 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Bosna'da Yunus Emre Türk kültür merkezinin açılışında Osmanlı tarihine vurgu yaparak bölge ülkelerini Türkiye'nin liderliğinde bütünleşmeye çağırarak konuşması, Yeni-Osmanlıcı algının temel dayanağı olmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin bölge ülkelerini AB ve NATO ile entegrasyona teşvik etmesi ve desteklemesi, Yeni-Osmanlıcı iddialarla çelişmektedir. Ancak Türkiye'nin AKP liderliğinde izlediği dış politika sadece Balkanlarda değil Ortadoğu'da da Osmanlı geri mi dönüyor eleştirilerine ve algısına yol açmıştır.

Türkiye'nin Yunus Emre Enstitüsü gibi diğer yumuşak güç inşa eden TİKA, Diyanet gibi kurumlarla Balkanlarda Osmanlı-İslam eserlerini restore etmesi, tarihsel ve kültürel varlığını canlandırmaya yönelik faaliyetleri Yeni-Osmanlıcılık olarak algılanmıştır. Gerçekten de AKP elitlerinde bir Osmanlı hayranlığı olduğu açıkça gözlemlenmektedir. İslami referanslara dayanan AKP elitlerinin tarihe baktıklarında ilk olarak Osmanlıyı görmeleri ve ona özlem duymaları doğaldır. Ancak bu özlemlerini dış politikaya uygulamaları hem konjonktürel olarak Osmanlıyı geri getirmenin mümkün olmaması hem de ülkenin sahip olduğu güç, kapasite ve araçlar bakımından da sorunludur. Zaten Türkiye, 1990'larda Balkanlarda Yeni-Osmanlıcı politikasının yetersizliğini ve bölgede oluşan güç boşluğunu dolduramayacağını açıkça görmüştü. Her ne kadar 2002'den itibaren Türkiye'nin

²¹Yunus Emre Enstitüsü ve Vakfının Kuruluş Kanunu için bk., <http://www.yee.org.tr/turkiye/tr/kurumsal/vakif-kanunu>

²² Yunus Emre Bülteni, Yıl:1, Sayı:2, Aralık 2009, s.3.

ekonomik büyümesi ve dünyanın 16. büyük ekonomisi olarak yükselmesi, iddialı dış politika uygulamaya geçmesine imkân sunmuşsa da yine de Balkanların ekonomik gücü olan AB'yi mevcut parametreler çerçevesinde geçmesi olasılık dışıdır.

Bununla birlikte, Türkiye'nin ekonomik büyümesine paralel olarak Balkanlarda ticaretini üç katına kadar çıkararak 1 milyar Avroya çıkarması ve bölgedeki Türk firmalarının yatırımlarını 4,4 milyar Avroya çıkarmaları önceki dönemlere kıyasla büyük bir gelişmedir²³. Aynı zamanda Türkiye'nin bu ekonomik yükselişi bölgede etkin bir kamu-kültür diplomasisi izleme imkânı sunmaktadır. Zira yumuşak güç politikası izleyebilmek de güçlü ve büyüyen bir ekonomiyle mümkündür²⁴. Türkiye, 2002'den itibaren ekonomik büyümesini Balkanlarda kamu-kültür diplomasisi faaliyetlerine yansıtılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Balkanlarda 2009 yılından 2015 yılına kadar 7 yılda toplam 13 Yunus Emre Enstitüsü Türk Kültür Merkezi açmış ve 2016'da 3 tane daha açmayı planına eklemiştir. Buna göre Balkanlardaki kültür merkezleri: Bosna-Hersek'te Saraybosna Foynitsa, Mostar olmak üzere 3 adet Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve şubesi açılmıştır. Aynı şekilde Kosova'da Priştine, Prizren ve İpek olmak üzere üç adet kültür merkezi-şubesi açılmıştır. Arnavutluk'ta Tiran (Balkanlarda Bosna'dan sonra açılan ikinci merkezdir) ve İşkodra olmak üzere iki adet açılmıştır. Makedonya'da Üsküp'te, Karadağ'da Podgaritsa, Sırbistan'da Belgrad, Romanya'da Bükreş ve Köstence'de kültür merkezleri açılmıştır. Bunların haricinde Hırvatistan'da Zagreb'te, Moldova'da, Bulgaristan Sofya'da 2016 yılına kadar birer kültür merkezi açılması planlanmaktadır²⁵.

Ayrıca Balkanların hemen hemen çoğunda Türkoloji projesi kapsamında bölge ülkelerinin üniversitelerinde Türkiye'den gönderilen Türkçe hocaları nezaretinde Türkçe kursları verilmektedir. Bunların yanında Türkiye, Balkanlarda sadece kültür merkezi ve üniversitelerde Türkçe kurslarıyla yetinmeyerek bilfiil üniversite kurarak da nüfuzunu yükseltmektedir. 2004 yılında Bosna'da Saraybosna Uluslararası Üniversitesi (IUS) tamamen Türkiye devleti tarafından kurulmuştur. Ayrıca 2008 yılında Arnavutlukta Tugut Özal Vakfı tarafından Epoka Üniversitesi ve 'STK' olarak nitelendirilen Gülen cemaati de Saraybosna'da Uluslararası Burç Üniversitesini kurmuştur. Diğer taraftan Türkiye, Balkan üniversitelerinde Türkoloji, Türk Dili ve Edebiyatı kürsüleri kurmaktadır. 2005 yılında Zenica Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Mostar Cemal Biyediç Üniversitesinde Türk Dili, Hırvatistan Zagreb'te Türkoloji kürsüsü, Kosova Priştine Üniversitesinde Türk Dili bölümü, Makedonya Aziz Kiril Metodiy Üniversitesinde Türk Dili, İştup Gotse Delçev Üniv. Türk Dili, Kalkandelen Üniv. Türk Dili, Romanya Bükreş Üniv. Türkoloji, Sırbistan Novi Sad Üniv. ve Belgrad Üniv. Türk Dili, Bulgaristan Plovdiv (Filibe) Paisiy Hilendarski Üniv. Türk Dili, Shumen (Şumnu) Episkop Konstantin Üniversitesinde Türk Dili bölümleri kurulmuştur. Görüldüğü üzere Türkiye, bir nevi Balkanlarda Türkçe atağı başlatmıştır. Nitekim Türkiye'nin Balkanlardaki bu politikasından rakibi Almanya hayli rahatsızlık duymuştur²⁶. Çünkü Türkiye'nin politikaları Balkanların Türkçe'yi okullarda seçmeli ders olarak müfredata almalarıyla başarıya ulaşmıştır. Bosna-Hersek Federasyonu kantonlarının üçünde ilk ve ortaöğretimde Türkçenin seçmeli yabancı dil olarak okutulmasını sağlamıştır. Bosna-Hersek Federasyonuna ait Hersek-Neretva, Bosna-Podrinje, Zenitsa-Doboy kantonları Eğitim Bakanlıkları tarafından 2012-2013

²³ Ekinc, Mehmet Uğur (2014), "A Golden Age of Relations: Turkey and the Western Balkans During the AK Party Period", *Insight Turkey*, Vol. 16, no. 1, ss.103-125, s. 113.

²⁴ Literatürde yumuşak gücün uygulanabilmesi için büyük bütçe gerektiği " yumuşak güç, sert paraya ihtiyaç duyar"(soft power needs hard dollar) şeklinde özlü söz haline gelmiştir. Schneider, Cynthia P. (2005), "Diplomacy That Works", Jan Melissen, *The New Public Diplomacy: Soft power in International Relations*, Macmillan, New York, s.163.

²⁵ Yunus Emre Enstitüsü 2014 Faaliyet Raporu, s. 12.

²⁶ <http://www.dirilispostasi.com/bosna-modeli-ile-balkanlarda-egitim-acilimi/>

eğitim-öğretim döneminde Türkçenin ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde 6. sınıftan 13. sınıfa kadar ikinci seçmeli yabancı dil olarak okutulması kararı alınmıştır. Böylece 2012-2013 eğitim-öğretim döneminden itibaren Bosna Hersek'te 6 bin öğrenci Türk öğretmenlerden Türkçeyi seçmeli yabancı dil olarak öğrenmeye başlamıştır²⁷.

Diğer taraftan Yunus Emre Enstitüsü, bölgeye yönelik olarak Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası, Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası, 100 Türkiye Kütüphanesi, Yerinde Tarih, Kosova Kitabeleri projeleri gibi büyük bütçeli kültürel diplomasi programları yürütmektedir²⁸. Türkiye'nin Balkanlarla tarihsel ve kültürel bağlarını güçlendirmeye yönelik olarak da Balkan ve Anadolu Türkçeleri, Balkanlarda Osmanlı Mirası, Osmanlı İzleri, Balkanlarda Tasavvuf, Balkanlarda Türk Edebiyatı gibi çeşitli faaliyet ve etkinlikler düzenlemektedir²⁹. Dolayısıyla Türkiye'nin Balkan politikasının ağırlık merkezini her ne kadar Yunus Emre Enstitüsü ve kültürel diplomasi oluştursa da başta da vurgulandığı üzere kamu diplomasisinin tüm boyutlarını bölgede görmek mümkündür.

Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

Türkiye'nin Balkanlarda diaspora diplomasisini yürüten kurum olarak 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), ağırlıklı olarak STK ve öğrencilere yönelik değişim ve burs programları uygulayarak bölge toplumıyla bütünleşme politikası izlemektedir. Zira Balkanlarda Türkiye'nin en büyük rakibi olan AB'nin 2003 yılında Balkanlarda entegrasyon sürecini başlatmasına paralel olarak Türkiye'de YTB kurumuyla Balkanlardaki etnik ve dil farklılıklarına rağmen Osmanlı'nın İslam-Türk kültürü etkisinin bir uzantısı olarak Türk olarak adlandırılan Müslüman toplumlarla Türkiye arasındaki bağları gençler üzerinden kuvvetlendirmek üzere büyük bir öğrenci hareketliliği programı uygulamaya başlamıştır. Ayrıca YTB, Türkiye'nin bölgedeki doğal diasporası olan Türk ve Müslüman toplumların STK hüviyetinde Balkan lobisi ve diasporası oluşturmalarına yönelik faaliyetler yürütmekte ve karşılıksız mali destekler vermektedir. Böylece Türkiye, bölgede nüfuz alanlarını toplumsal düzeyde genişleterek potansiyel güç unsuru olan Türk-Müslüman varlığını diaspora diplomasisiyle politikaya ve güce tahvil etme stratejisi izlemektedir. Bu minvalde YTB, Balkan ülkelerinde STK, düşünce kuruluşları ve meslek kuruluşlarına yönelik programlar düzenleyerek ve mali destekler sağlayarak onları hem buldukları ülkenin siyasetinde hem de küresel politikada diaspora ve lobiye dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Balkanlar Düşünce Kuruluşları İşbirliği programı ve 47 dernekten müteşekkil Balkanların en büyük STK konfederasyonu olan MATÜSİTEB'in bölgesel çapta etkili bir STK ve Balkan lobisi olmasına yönelik destekler verilmektedir³⁰.

Bunların yanında YTB, Balkanlarda AB ile yarışacak düzeyde büyük bir öğrenci ve burs programları uygulamaktadır. YTB, ABD'nin Fulbright ve AB'nin Jean Monnet burs programları tarzında Türkiye Bursları programı kapsamında bir yandan 1600 Balkan kökenli öğrencinin Türkiye'de eğitim almasını sağlarken öte yandan 12 bin civarında Türk öğrencinin Balkanlarda eğitim almasını sağlamaktadır³¹. Böylece Türkiye, Balkan

²⁷ Ekşi, Muharrem (2014), Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.209.

²⁸ Yunus Emre Enstitüsü Projeleri, <http://www.yee.org.tr/turkiye/tr/projeler/devam-eden-projeler>

²⁹ Yunus Emre Enstitüsünün Balkanlardaki Faaliyetleri,

[http://yee.org.tr/turkiye/tr/haberler/bizden-haberler/balkanlarda-osmanli-mirasi-ve-defter-i-hakani-](http://yee.org.tr/turkiye/tr/haberler/bizden-haberler/balkanlarda-osmanli-mirasi-ve-defter-i-hakani-etkinligi-2486)

[http://yee.org.tr/arnavutluk-tiran/tr/haberler/bizden-haberler/balkanlarda-tasavvuf-](http://yee.org.tr/arnavutluk-tiran/tr/haberler/bizden-haberler/balkanlarda-tasavvuf-sempozyumu-2552)

[http://yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/saraybosnada-](http://yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/saraybosnada-balkanlarda-osmanli-izleri-ve-bosna-hersek-konferansi-2130)

[balkanlarda-osmanli-izleri-ve-bosna-hersek-konferansi-2130,](http://yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/saraybosnada-balkanlarda-osmanli-izleri-ve-bosna-hersek-konferansi-2130)

<http://www.balkangunlugu.com/2015/04/yunus-emre-enstitusu-osmanli-mirasina-sahip-cikiyor.html>

³⁰ Türkiye'nin verdiği desteklere kurumun resmi websitesinden açıkça anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. <http://matusiteb.org.mk>

³¹ <http://www.balkanturksiad.org/Sayfa.aspx?goruntule=384>

gençlerinin karşılıklı olarak kültürler arası bağlarını eğitimsel ve kültürel düzeyde inşa etmektedir. Ayrıca 2 bin civarında Balkan ülkeleri öğrencilerine Türkiye Bursları tahsis edilmiştir³². Özellikle sırasıyla Bosna, Arnavutluk, Makedonya ve Kosova, Türkiye Burslarından en fazla yararlanan ülkeler olarak öne çıkmıştır. Her yıl Balkanlardaki burs verilen öğrenci sayısı artarak devam etmiş ve son olarak 2014 verilerine göre 8 bin Balkanlı öğrenciye burs tahsis edilmiştir³³. Ayrıca YTB, sadece burs vermekle kalmayıp öğrencilere ve gençlere yönelik kültürel programlar düzenlemekte ve Balkanlarda temelde eğitim ve STK alanında projelere destekler vermeye devam etmektedir. Görüldüğü üzere Yunus Emre Enstitüsüyle paralel biçimde YTB'nin de Balkanlarda diaspora ve eğitim diplomasisi yürütmesinin yanında dış yardım diplomasisi açısından Türkiye'nin bölgedeki ilk kurumu olan TİKA da entegre biçimde bölgedeki Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında güçlü ve etkin bir yer edinmiştir.

Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

1992 yılında kurulan ve 2011 yılında AKP hükümeti tarafından kamu diplomasisi çerçevesinde yeniden yapılandırılan TİKA, 1990'lar boyunca genel olarak savaş sonucu hasar görmüş olan okul ve hastane yapımı ve restorasyonu uğraşırken 2000'lerde yumuşak güç odaklı kalkınma yardımları temelinde proje tabanlı çalışmaya başlamıştır. AKP elitlerinin Osmanlı-İslam referanslarının da etkisiyle 2000'lerde ağırlıklı olarak Osmanlı mirası ve İslami eserlerin restore edilmesi ve cami yapımı faaliyetleri artmıştır. AKP hükümeti döneminde TİKA'nın Arnavutluk'ta Parruce Camiinin iç restorasyonu ve Nazire camisi olmak üzere ülkedeki beş caminin restorasyonu, Makedonya'da Mustafa Paşa Camii ve İshak Çelebi camii restorasyonu³⁴, Bosna'da Sancakbeyi ve Hünkar camilerinin restore edilmesi, Kosova'daki Prizren Emin Paşa camii restorasyonu³⁵ gibi çoğunlukla Osmanlı mirası İslam eserlerinin yeniden kazandırılması faaliyetlerinin arttığı³⁶ söylenebilir.

Türkiye'nin ilk yumuşak güç kurumu olan TİKA, Balkanlarda restorasyon faaliyetleri haricinde kültür-sanat, eğitim, sağlık ve teknik altyapı, üretim sektörleri gibi çok geniş bir yelpazede çeşitli projeler yürütmektedir. Sadece 2013 yılında TİKA, Balkanlarda 400 proje gerçekleştirmiştir³⁷. Örneğin TİKA, Arnavutluk'ta Öğrenci yurdu, hastane, idari ve sivil altyapılar, siber güvenlik, hukuk, engelli çocuklar geliştirme merkezinin donanımı, kadın sığınma evi projesi, yaşlılar için Bakımevi, kütüphane dijitalizasyon merkezinin kurulması, tarım ve ormancılık, turizm ve camii restorasyonları gibi çok çeşitli faaliyet ve projeler yürütmektedir³⁸. Bosna'da ise üniversite tadilatı, Şarkiyat Enstitüsüne teknik ekipman temini, Balkan Araştırmaları Merkezinin kurulması, okul tadilatları, Medrese inşaatı, spor salonu tadilatı, uzaktan eğitim sisteminin kurulması, sağlık merkezleri ve hastane inşaatı, kültür ve eğitim kompleksi inşaatı ve diğer sosyal altyapı hizmetleri gibi çok geniş ve çeşitli alanlarda büyük projeler gerçekleştirilmiştir³⁹. Kosova'da Prizren Üniversitesinin tadilat ve tefrişatı, okullarda Bilgisayar ve Laboratuvar kurulması, hukuk ve eğitim programları ve 4 camii inşaat ve restorasyonları gibi çeşitli alanlarda faaliyetler

³² <http://kdk.gov.tr/sayilarla/binlerce-uluslararasi-ogrenci-turkiye-burslari-projesiyle-turkiyede/7>

³³ <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/28548637.asp>

³⁴ TİKA Balkanlar ve Doğu Avrupa: Proje ve Faaliyetler,

http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/balkanlar_tr.pdf

³⁵ "Prizren Emin Paşa Camii TİKA'ya emanet", Balkan Günü, 10 Şubat 2013,

<http://www.balkangunu.com/2013/02/prizren-emin-paa-camii-tkaya-emanet.html>

³⁶ "TİKA Osmanlı Mirasına Sahip Çıkıyor", TRTTÜRK, 20 Mart 2015,

<http://www.trtturk.com/haber/tika-osmanli-mirasina-sahip-cikiyor-117709.html>

³⁷ TİKA 2013 Faaliyet Raporu, s.11, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>

³⁸ *Ibid.*, s.26-30.

³⁹ *Ibid.* s.33-39.

yapılmıştır⁴⁰. Makedonya'da 620 öğrenciyeye burs desteği, öğrencilere yönelik gezi programları, okul binası inşaatı ve tefrişatı, Tetova ve Kırli Metodi Üniversitelerine teknik destek, medrese ve camii restorasyon, tadilat ve inşaatları, sağlık, sosyal altyapı, tarım, ulaştırma⁴¹ gibi bir ülkenin ve belediyesinin yapması gereken kamu hizmetlerini yerine getiren TİKA, Türkiye adına Balkanlarla entegrasyonu sağlamak amacıyla çok çeşitli sektörlerde büyük katkılar sunmaktadır. Bu anlamda TİKA'nın faaliyetleriyle bölgedeki hiçbir ülkenin yarışamayacağı ileri sürülebilir. Hatta Balkanlarda Türkiye kadar hırslı bir politika izleyen ülkenin olmadığı iddia edilebilir. AB'nin Balkanlarla entegrasyon sürecindeki faaliyetleriyle mukayeseli olarak incelendiğinde de TİKA'nın Balkanlara eşi görülmemiş hizmet götürdüğü faaliyet raporlarından açıkça anlaşılmaktadır.

TİKA'nın Balkanlardaki esas büyük katkısı ise kalkınma yardımlarıdır. Özellikle de AKP hükümeti döneminde TİKA'nın Balkanlardaki kalkınma yardımları 7 kattan fazla artış göstermiştir. 2002 yılında 8 milyon dolar olan kalkınma yardımları 2012 yılında 70 milyona çıkarılmıştır. Sürekli artmaya devam eden TİKA'nın kalkınma yardımları, 2013 yılı itibarıyla Bosna'ya 22.28, Kosova'ya 15.26, Karadağ'a 13.32, Makedonya'ya 13.19, Arnavutluk'a 9.24, Moldova'ya 6.12, Sırbistan'a 6.06 milyon dolar olmak üzere toplamda 85.47 milyon dolara ulaşmıştır⁴². Buna göre Türkiye'nin Bosna'ya verdiği önem, Balkanlarda en fazla yardım alan ve TİKA'nın 5 kıtada 120 ülke arasından da en fazla yardım alan 6. ülke konumunda olması⁴³ açıkça görülmektedir. TİKA'nın 1990'lardan itibaren yürüttüğü faaliyet alanına son dönemlerde Balkanlarda İslami alanda yardımcı bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı da eklenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı

AKP hükümetleri döneminde özellikle 2006 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfının (Diyanet) dış politikada artan etkinliği uluslararası düzeyde fark edilmeye başlanmıştır. Türkiye için yeni bir olgu olan dini bir kurumun dış politika alanında faaliyetler yürütmesi ve yumuşak güç inşa etmesi aslında kamu diplomasisi literatürü ve uygulamalarında var olan geleneksel bir araçtır. Kamu diplomasisinde dini diplomasi, temelde dini topluluk ve cemaatlerle ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. AKP döneminde de Diyanet'in bir dış politika aracı olarak kullanılmasını⁴⁴ kamu diplomasisi minvalinde değerlendirmek mümkündür. Zaten Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 62. Maddesinde devletin yurtdışında yaşayan vatandaşlarının kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gereken tedbirleri alır hükmü⁴⁵ Diyanet'e yurtdışında faaliyette bulunması için anayasal olarak alan açmaktadır. Nitekim bu çerçevede Diyanet, kuruluşundan itibaren yurtdışına din görevlileri göndermektedir.

AKP döneminde farklı olan ise Diyanet'in dış politika alanında faaliyetler yaparak yumuşak güç inşa etmesi nedeniyle rakip ülkeler tarafından Türkiye'nin artan etkinliğinin küresel düzeyde dikkat çekmesidir. Özellikle Diyanet'in uluslararası düzeyde dikkat çeken iki büyük projesi kurumu ilgi odağı haline getirmiştir. İlk olarak 2006 yılında başlattığı

⁴⁰ Ibid. s.49-53.

⁴¹ Ibid. s. 55-61.

⁴² TİKA 2013 Kalkınma Yardımları Raporu, s.11 ve 91, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2013.pdf>

⁴³ Ibid. s.20.

⁴⁴ Özkan, Diyanet'i AKP hükümetinin yeni dış politika dinamikleri arasında zikretmektedir. Özkan, Mehmet (2014), "Yeni dönemde yeni dış politika dinamikleri", <http://haber.star.com.tr/acikgorus/yeni-donemde-yeni-dis-politika-dinamikleri/haber-933532>

⁴⁵ T.C. Anayasasının 62. Maddesi: "Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır" şeklinde geçmektedir.

'Uluslararası İlahiyat Programı'⁴⁶ ki Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştır⁴⁷. Zira programın odak bölgesi Avrupa seçilmiştir. Diyanet'in Türkiye merkezli İslami anlayışı yayma amaçlı bu programı AB'nin bölgede kendi anlayışına göre İslam'ı dönüştürme amacıyla⁴⁸ geliştirmektedir. Diyanet'in diğer küresel düzeydeki girişimi ise Hadis projesidir⁴⁹. Diyanet'in Hadis projesiyle Türkiye merkezli Müslüman dünyasına İslam modelini sunma çalışmalarına başlaması uluslararası ilgi odağı olmuştur⁵⁰. Hatta eski CIA Türkiye masası şefi ve İslam üzerine uzman Graham Fuller, son yayınladığı 'Türkiye ve Arap Baharı: Orta Doğu'da Liderlik' adlı kitabında Hadis projesiyle Türkiye'nin Müslüman Ortadoğu'ya İslam modeli sunarak İslam dünyasının liderliğine oynadığını ileri sürmüştür⁵¹. 2008 yılında başlatılan bu projenin hiç bir İslam ülkesinde olmaması dolayısıyla Fuller, bu projeden hareketle Türkiye'nin Diyanet kurumuyla Müslüman dünyaya yegâne model sunacak tek ülke olduğunu vurgulamıştır⁵².

Bununla birlikte, Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın faaliyetlerinin Yeni- Osmanlılık tartışmalarına yol açtığı gibi aynı şekilde Diyanet'in dış politika alanında devreye girmesi de Türk dış politikasının İslamlaşması tartışmalarına yol açmıştır⁵³. Bu tartışmalar makalenin konusunun dışında olduğu için sadece Diyanet'in artan etkinliği bağlamında burada zikredilmiştir. Dolayısıyla AKP döneminde Diyanet'in dış politika alanındaki faaliyetleriyle Müslüman toplumlarla ilişkilerin geliştirilmesi stratejisinin belirlenmesi, Türk dış politikasının araçsal ve kurumsal düzeyde çeşitlenmesi olarak kamu-kültür diplomasisi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Diyanet'in Balkanlardaki Müslüman toplumlarıyla ilgilenmesi de kamu diplomasisinin dini diplomasi boyutuna girmektedir. Zaten Balkanlarda Türk demenin Müslüman olarak algılanması ve mevcut 17 milyon civarındaki Müslüman nüfus⁵⁴ doğal olarak Diyanet'in bölgeyle yakından ilgilenmesini gerektirmektedir. Zira Balkanlar, Osmanlı-Türk-İslam kültür mirasının bölgesidir. Çünkü Balkanlara İslam'ı yayan Osmanlı Devletinin etkisi bugün hala devam etmektedir. AKP elitleri de İslami referansları gereği Balkanları, Türk-İslam medeniyeti dairesi içerisinde görmektedirler⁵⁵. Bu çerçevede son

⁴⁶ "Uluslararası İlahiyat Programı, 2006 Tanıtım Kılavuzu, s.3, <http://www2.diyaret.gov.tr/DisIliskilerGenelMudurlugu/SiteAssets/Sayfalar/IlahiyatFakulteleri/uip2012kilavuz.pdf>

⁴⁷ "Mehmet Görmez: Avrupa Diyanet'in kapısına gelecek", 7 Mart 2015, Dini Haberler, <http://www.dinhaberler.com/mehmet-gormez--avrupa-diyaret-in-kapisina-gelecek--73517.html>

⁴⁸ Jenkins, Philip (2006), "Demographics, Religion, and the Future of Europe", Orbis, Foreign Policy Research Institute, Summer, ss.519-539, s.520.

⁴⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Hadis Projesi Basın Açıklaması, 2008, <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/basin-aciklamasi-hadis-projesi/6177>

⁵⁰ "Devrim gibi Hadis projesi", Milliyet, 28/02/2008, <http://www.milliyet.com.tr/2008/02/28/guncel/axgun02.html>

⁵¹ Fuller, Graham (2014), Turkey and the Arab Spring: Leadership in the Middle East, New York: Bozorg Press, s.119

⁵² Küresel düzeyde İslami model geliştirmeye yönelik Hadis projesi, sadece dini nitelikli olmayıp İslam dünyasına siyasi model sunarak bir nevi İslami modern güç haline getirecek bir modernizasyon girişimi olarak algılanmaktadır. Ibid.

⁵³ Tabak, Husrev (2014), "Religiously Framing Turkey's Humanitarian and Cultural Diplomacy", Cesran, <http://cesran.org/religiously-framing-turkeys-humanitarian-and-cultural-diplomacy.html>; Gürsel, Kadri (2015), "'Yeni Türkiye'nin 'kültür emperyalizmi' aygıtı: Diyanet", Al-Monitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/03/turkey-official-islamic-body-cultural-imperialism.html#ixzz3bAVLLH00>

⁵⁴ İsmaili, Adnan (2013), Balkan Müslümanlarının Son Durumu, Balkan İşbirliği Raporu, s.2, <http://balkanisbirligi.org/wp-content/uploads/2014/01/Balkan-Raporu.pdf>

⁵⁵ İslami camianın Balkanları nasıl algıladığına yönelik bk. Kaplan, Yusuf (2015), "Güçlü bir Balkan stratejisi şart", YeniŞafak, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/yusufkaplan/guclu-bir-balkan-stratejisi-sart-2011087>

zamanlarda Diyanet üzerinden Türkiye'nin Balkanlardaki Müslüman toplumlara yönelik ilgisi artmaya başlamıştır⁵⁶. Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan'da yeni müşavirliklerin açılmasıyla kurumsal düzeyde Diyanet'in bölgede etkinliğini sistematik biçimde artırma stratejisi izlediği anlaşılmaktadır. Bu kurumsal yapılanmanın yanında Balkanlarla İslam ümmeti anlayışı çerçevesinde ilişkileri yeniden inşa etmeye yönelik 'Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantıları mekanizması kurulmuştur'⁵⁷. Ayrıca Balkanlarla ilişkilerin temelini sağlayacak olan gençlere yönelik olarak Türkiye'de okutulmak üzere bölgeden burslu statüde öğrencilerin getirilmesi faaliyetleri yürütülmektedir⁵⁸. Böylece aynen ABD'nin Fulbright burs programı gibi Diyanet'in eğitim programları ve burslarıyla Türkiye'de eğitim gören bu gençlerin ülkelerine döndüklerinde Türkiye merkezli İslam anlayışının bilfiil yayıcıları olmalarının beklendiği düşünülebilir. Diğer taraftan Diyanet, Balkanlarda TİKA gibi camii yapma faaliyetlerine başlamıştır. Arnavutluk'ta Diyanet Vakfı, Balkanların en büyük camisinin (Tiran Namazgâh Camii) temelini 14 Mayıs 2015 tarihinde atarak bölgedeki varlığını kalıcı hale getirmektedir⁵⁹. Ayrıca Diyanet, yerel din görevlisi yetiştirme amaçlı Arnavutluk'ta İlahiyat Fakültesi açmayı planlamaktadır⁶⁰. Dünya genelinde 10 ülkede 16 eğitim kurumu açan Diyanet, Bulgaristan'da 3 İmam Hatip Lisesi ve Yüksek İslam üniversitesi açmıştır⁶¹. Bunların haricinde Diyanet Balkanlarla fikirsel birliği sağlamaya yönelik sadece 2013 yılında toplam 200 civarında konferans, panel ve sempozyum düzenlemiştir⁶². Görüldüğü üzere Diyanet, Balkanlarda Müslüman toplumlara yönelik çoğunlukla eğitim temelli faaliyetler yürütmektedir. Bu anlamda Diyanet'in faaliyetleri din ağırlıklı eğitim diplomasisi olarak da nitelendirilebilir. Zaten eğitim diplomasisi de kamu diplomasisinin geleneksel türlerinden biridir. Kamu diplomasisinin diğer bir boyutu da iletişim araçlarıyla icra edilen TV diplomasisi ve enformasyon programlarıdır.

TRT ve Anadolu Ajansı

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte küresel siyasette devletlerarasında enformasyon savaşları dönemi başlamıştır⁶³. Devletler kendi politikalarına meşruiyet ve destek sağlayarak uluslararası kamoyumu ikna ve etkileme politikaları izlemeye başlamışlardır. Bunun için devletler, kendi kitle iletişim araçlarını dış politika aracı olarak kullanma stratejisini benimseyerek kamu diplomasisinin bir çeşidi olan TV diplomasisini uygulamaktadırlar. Kamu diplomasisinin de en önemli araçları durumunda olan TV, haber ajansları, radyo, gazete, film ve diziler, uluslararası toplumu cezbetmek üzere ülkelerin

⁵⁶ "Mehmet Görmez: Avrupa Diyanet'in kapısına gelecek", 7 Mart 2015, Dini Haberler, <http://www.dinhaberler.com/mehmet-gormez--avrupa-diyamet-in-kapisina-gelecek--73517.html>

⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 Yılı Kurumsal Mali ve Beklentiler Raporu, s.12

⁵⁸ Balkan-Kafkas ülkeleri ile Asya ve Afrika ülkelerinden 2012 yılında 450 öğrenci İmam-Hatip liselerinde okutulmak üzere burslu statüde öğrenci getirilmiştir. Ibid. S.12; Ayrıca yine bu ülkelerden lisans ve lisansüstü eğitim görmeleri için bin öğrenci getirilmiştir. Ibid. S.6.

⁵⁹ "TDV Arnavutluk'a Balkanların En Büyük Camisini İnşa Ediyor", Diyanet, <http://www.diyamet.tv/tdv-arnavutluk-a-balkanların-en-buyuk-camisini-insa-ediyor/>

⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, Gündem Arnavutluk, s.8,

<http://www2.diyamet.gov.tr/DisliskilerGenelMudurlugu/Documents/arnavutluk.pdf>

⁶¹ Türkiye Diyanet Vakfından Yurtdışı eğitim Atağı", 2 Mart 2015, <http://www.diyamet.tv/turkiye-diyamet-vakfindan-yurt-disi-egitim-atagi/>

⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 Yılı Faaliyet Raporu,

<http://www2.diyamet.gov.tr/StratejiGelistirme/Faaliyet/2013%20Yıllık%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

⁶³ Jabri, Vivienne (2007), *War and the Transformation of Global Politics*, Palgrave Macmillan, New York, s.9; Robinson, Piers (2001), "Theorizing the Influence of Media on World Politics: Models of Media Influence on Foreign Policy", *European Journal of Communication* December, vol. 16 no. 4, ss. 523-544; "Cyberconflict and Global Politics: New Media, War, Digital Activism", <http://irevolution.net/2010/01/16/cyberconflict-global-politics/>

hikâyelerinin anlatıldığı bir araca dönüşmüşlerdir. Türkiye’de ilk defa AKP iktidarı döneminde kitle iletişim araçlarını kamu diplomasisi amacıyla kullanmaya başlamıştır. Balkanlar, Türkiye’nin enformasyonel kamu diplomasisi stratejisinin ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Çünkü Balkanlara özel önem atfedilerek Anadolu Ajansı Saraybosna’yı merkez yapmıştır⁶⁴. 2012 yılında Anadolu Ajansı Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça yayın hayatına başlamıştır⁶⁵. Ayrıca Belgrad, Priştine ve Sofya temsilciliklerini de açan⁶⁶ Anadolu ajansı Balkanlarda bir Türkiye markası, Türkiye’nin görünen yüzü olmuştur. Bunun da ötesinde Anadolu Ajansı, kısa sürede Balkanların en önde gelen haber kaynağı haline gelmiştir⁶⁷. Türkiye böylece Anadolu Ajansıyla Balkanlarda Türkiye merkezli bakış açısıyla haberlerin topluma sunulması stratejisini başarıyla uygulamaktadır.

Nitekim küresel siyasette enformasyon savaşlarının önem kazanmasından itibaren devletler kendi perspektiflerinden haberleri sunma stratejisine yönelmişlerdir⁶⁸. Çünkü kitle iletişim araçlarında kullanılan dil ve söylemlerle gerçeklik ve imaj inşa edilerek küresel siyasetin dil ve fikirler üzerinden biçimlendirilmesi gerçekleştirilmektedir. Bunun bilincine varan AKP yöneticileri Türkiye’nin en büyük haber kanalı TRT’yi uluslararası nitelikte kamu diplomasisi aracı haline dönüştürme çalışmalarına başlamışlardır. 2009 yılında TRT AVAZ kanalı, Balkanlardan Orta Asya’ya, Ortadoğu’dan Kafkaslara 27 ülkede yaklaşık 250 milyon nüfuslu bir coğrafyaya hitap edecek uluslararası bir kamu diplomasisi yürütecek kitle iletişim aracı haline getirilmiştir. 2010 yılında da TRT TÜRK kanalı, Balkan coğrafyasını her yönüyle ele almaya ve izleyicilerine Türkiye merkezli bir Balkan coğrafyası inşa etmeye yönelik strateji benimsemiştir. Böylece Türkiye bu kitle iletişim araçlarıyla Balkan toplumlarıyla 7/24 sürekli iletişim halinde her gün ilişki üretmektedir. TV, dizi, film ve haber ajansları vasıtasıyla Türkiye ile Balkanlar arasında toplumsal köprü kurularak ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’nin Balkanlara yönelik bu politikayı belirlemesinde Balkanlardan gelen taleplerin esas belirleyici olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Aynen Yunus Emre Enstitüsü Türk kültür merkezlerinin Balkan ülkelerinde açılmasını esas belirleyen talepler olduğu gibi TRT Balkan TV kurulmasına yönelik yoğun talepler⁶⁹ üzerine TRT, Balkan programlarını artırma eğilimine girmiştir. Bu amaçla TRT Balkan Avazı, Balkanlar ve Göç belgeselleri, Balkan Atlası, Balkan hikâyeleri gibi programları düzenlemeye başlamıştır⁷⁰. Son olarak Balkanlarda Türk dizileri özellikle Osmanlı İmparatorluğunun altın çağı ve zirve dönemi Kanuni Sultan Süleyman dönemini anlatan ‘Muhteşem Yüzyıl’ Balkanların favori dizisi haline gelmiştir⁷¹. Türkiye’nin bütün bu

⁶⁴ Saraybosna Anadolu ajansı, <http://www.aa.com.tr/tr/mod/tag/saraybosna>

⁶⁵ “Anadolu Ajansı "BHS" 3 yaşında”, <http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/477137--anadolu-ajansi-bhs-3-yasinda>

⁶⁶ Anadolu ajansı Kurumsal Yapısı, <http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal/63803--->

⁶⁷ “Anadolu Ajansı "BHS" 3 yaşında”, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/477137--anadolu-ajansi-bhs-3-yasinda>

⁶⁸ Xie, Shuang, Boyd-Barrett, Oliver (2015), “External-National TV News Networks’ Way to America: Is the United States Losing the Global “Information War”?”, *International Journal of Communication* 9, ss.66-83.

⁶⁹ “Kosovalılardan “TRT Balkan kurulsun, merkezi bursa olsun platformu”na destek”, *Milliyet*, 11 Şubat 2014, <http://www.milliyet.com.tr/kosovalilardan-trt-balkan-kurulsun-merkezi-bursa-yerelhaber-22260/>

⁷⁰ TRT AVAZ Programları, <http://www.trtavaz.com.tr/program/balkan-atlasi/17842>, <http://www.trtavaz.com.tr/program/balkanlar-ve-goc/11069>, <http://vee.org.tr/romanva-bukres/ro/news/news-from-us/trt-balkan-atlasi-programi-bukres-yetkmd-1759>, <http://www.trtavaz.com.tr/program/balkan-konserleri/21467>

⁷¹ Jovanovic, Ivana ve Tokyay, Menekşe (2012), “TV Series Fosters Balkan, Turkey Relations”, *Southeast Times*, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/12/21/feature-04

kamu diplomasisi, kültür diplomasisi, diaspora diplomasisi, dış yardım diplomasi ve TV diplomasisini koordinesini de Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü yapmaktadır.

Sonuç

Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) sadece kamu diplomasisini koordine etmekle kalmayıp kendisi de özgün kamu diplomasisi programları uygulamaktadır. Özellikle bunlar içinde Gençlik programları öne çıkmaktadır. KDK, Türkiye-Balkanlar arasında Gençlik Köprüsü programıyla Balkan ülkelerinden öğrencileri tüm masrafları karşılanarak Türkiye'ye gezi programları düzenlemektedir⁷². Böylece Balkan gençlerinin Türkiye hakkında yerinde bilgi sahibi olmaları ve Türk toplumıyla iletişim ve etkileşim kurmalarına imkân sağlamaktadır. Bunun sonucunda Türkiye ile Balkanlar arasında ortak sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve bu yolla nihayetinde toplumlar arasında ortak gündem inşa edilmesi hedeflenmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin Balkan stratejisinin kültür-temelli olması, Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin siyasi ve ekonomik yönlerine önem vermediği anlamına gelmez. Nitekim daha önce de ifade edildiği üzere Türkiye, Bosna'da siyasi tıkanıklık meydana gelince hemen devreye girip üçlü mekanizma kurabilme araç ve imkânlarına sahip olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca AKP döneminde Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ticareti, 2000'lerin başında 2 milyar dolardan 2014 yılında 21 milyar dolara ulaşarak 7 kat artmıştır⁷³. Ancak yine de Türkiye'nin hedefleri ve Balkan ülkelerinin dış ticareti bağlamında Türkiye'nin mevcut ekonomik ilişkilerinin rakipleri AB ve Almanya'nın gerisinde olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Ayrıca Türkiye ile Balkan ilişkileri sadece devletin kamu diplomasisi kurumlarıyla sınırlı olmayıp STK, İş dünyası ve Belediyelerin de Balkanlara yönelik faaliyet ve programlarını göz ardı etmemek gerekmektedir. Zira sivil alanda bu aktörlerinde Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında ilişkilerin geliştirilmesinde ve yumuşak güç üretilmesinde vazgeçilmez katkıları söz konusudur. Araştırmanın konusu Türkiye'nin kamu diplomasisi kurumları düzeyinde belirlendiği için sivil aktörlerin Balkanlarla ilişkilerdeki rolleri ayrı bir araştırma konusudur.

Son tahlilde bu çalışmada Türkiye'nin Balkanlarla ilişkileri, kültürel ve toplumsal düzeyde etkinliğini artırma stratejisi çerçevesinde irdelenmiştir. Buna göre, Türkiye'nin AKP hükümetleri döneminde Balkan politikasını '*kültür temelli, yumuşak güç odaklı ve kamu diplomasisi merkezli*' formüle ettiği argümanı ileri sürülmüştür. Böylece Balkanlarla ilişkilerde devletten devlete ilişkilerin ötesinde devletten topluma hatta toplumlar arası düzeyde ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi yönteminin bir dış politika stratejisi olarak benimsendiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin Balkan politikası, önceki dönemlerden farklı olarak dış politika araçları, kurumları ve mekanizmaları yönünden çeşitlendirilmiştir. Bu bağlamda AKP dönemi Balkan politikası, dış politikaya kültürel-toplumsal öğeleri katması bakımından hem de yeni yöntem ve araçlar kazandırması açısından çok yönlü özgün bir dış politika izlenmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin Balkan politikası diğer bölgelerler Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ile mukayese edildiğinde başarı hikâyesiyle dolu olduğu iddia edilebilir.

⁷² "Balkanlar Türkiye Gençlik Köprüsü' programı, 5 ülkeden 37 gencin katılımıyla düzenlendi", KDK, <http://kdk.gov.tr/haber/balkanlar-turkiye-genclik-koprusu-programi-5-ulkeden-37-gencin-katilimiyla-duzenleniyor/438>

⁷³ "Türkiye'nin 12 Balkan ülkesiyle ticaret hacmi 21 milyar dolar", Bugün, 06/02/2015, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/turkiyenin-12-balkan-ulkesiyle-haberi/1477056>

